

‘Er bestaan zes of zeven werkelijkheden naast elkaar’

Wijbrand Schaap Hij wordt ‘visionair’ genoemd. En wie met Pieter-Matthijs Gijsbers praat, merkt dat de directeur van het Nederlands Openluchtmuseum uitstekend weet hoe hij dit monument van Hollandse nostalgie nog meer met zijn tijd mee kan laten gaan: ‘Dit museum heeft enkele jaren geleden al de keuze gemaakt om de dynamiek van het dagelijks leven te laten zien. En dan verandert er dus nogal wat’.

Staatssecretaris Halbe Zijlstra wil het Openluchtmuseum laten samengaan met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, in een topinstituut voor immateriaal erfgoed en volkscultuur. Ook komt er jaarlijks een bedrag van 2 miljoen euro bij uit de begroting van het Nederlands Historisch Museum (NHM), waarvan de subsidie door Zijlstra wordt beëindigd. Pieter-Matthijs Gijsbers is content dat Zijlstra belang hecht aan geschiedeniseducatie voor een breed publiek. Van de 2 miljoen euro is 1,5 miljoen bedoeld voor het ontwikkelen van digitale activiteiten om de Nederlandse geschiedenis te presenteren. Een bedrag van 5 ton per jaar moet worden besteed aan een fysieke presentatie van de canon van de Nederlandse geschiedenis. Daarvoor moet het Openluchtmuseum van de bewindsman samenwerken met het Rijksmuseum. De komende tijd moeten deze plannen gestalte krijgen. Hoe wil hij, naast de groeiende aandacht voor de vaderlandse geschiedenis, de actualiteit van de multi-

culturele samenleving in beeld brengen?

‘Ik ga de komende jaren geen moskee bouwen in het Openluchtmuseum. Tenzij we de eerste Nederlandse moskee vinden: die moet ooit ergens in een garagebox zijn ingericht.’ Pieter-Matthijs Gijsbers, sinds 2009 directeur van het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem, is er duidelijk over. Wat kon in het Bijbels museum Orientalis, waar hij hiervóór directeur was, kan niet in het Nederlands Openluchtmuseum.

De actie met een moskee als verjaarscadeau voor het honderdjarig bestaan van Orientalis was toen al omstreden, maar sinds de anti-islamitische PVV in Nederland een machtsfactor is, stel je er bijna een politieke daad mee. Gijsbers weet dat: ‘Ik heb Martin Bosma later ontmoet. “Kennen we u niet?” zei hij. “We hadden het toch al eens aan de stok?” En dat klopt, al was het niet rechtstreeks. De PVV had in 2007 Kamervragen gesteld over de zaak. Het was ook ingewikkeld, want terwijl wij over de financiering onderhandel-

den met de sultan van Oman, waren er hier ook Saoedische fundamentalisten die met onduidelijke fondsen de bouw van moskeeën financierden. Ik ben me dus zeer bewust van de politieke gevoeligheden.’

Voorlopig dus geen prominente plek voor religie in het park in Arnhem, de traditionele bestemming van talloze schoolreisjes en familie-uitjes. Zonder religie is het al ingewikkeld genoeg om het Nederlands Openluchtmuseum mee te laten gaan met zijn tijd. Wat ooit bekend stond als een monument van traditie en volkscultuur, met typisch Nederlandse gebouwen als de Zaanse Schans, de Stolpboerderij, de Molen en de Plaggenhut, is inmiddels uitgegroeid tot een staalkaart van veranderend Nederland.

Al blijft het vertrouwde beeld wel overheersen, vertelt Gijsbers: ‘Door het beleid van de oprichters aan het eind van de 19de eeuw is hier een ensemble gegroeid dat veel verdergaat dan typen boerderijen. Zo ervaren de bezoekers dat ook. Het is een synopsis geworden van Nederland. Niet zozeer van het stedelijke Nederland, maar wel van een aantal ongelooflijk sterke clichés en symbolen: molens, boerderijen. Mensen die gaan emigreren, nemen op deze plek afscheid van Nederland. Mensen die immigreren, komen hier kennismaken met Nederland. Dat is erg interessant. Hier ligt

als het ware de ankerplaats Nederland.’

Kleur bekennen

En daar liggen dus onze *roots*, onze identiteit, zou je zeggen. Gijsbers erkent dat: ‘Alles wat je daaraan toevoegt, heeft een uitvergrande gevoeligheid. Wij zijn in juni geopend met een nieuwe presentatie van de collectie streekdracht. *Kleur bekennen* is de titel, en we tonen niet alleen streekdracht, maar ook kotomisi's. Dat zijn Surinaamse kostuums.

‘Hier in het Openluchtmuseum ligt als het ware de ankerplaats Nederland’

Het effect van zo'n combinatie van streekdracht uit vertrouwde plekken, van Urk tot Marken, Scheveningen en de Veluwe met een lijn vanuit Suriname, is verrassend. Ik ben heel benieuwd hoe men daarop reageert.’

Waarom is daarvoor gekozen? ‘Migratie is ook een deel van ons dagelijks leven. Staat dus in ons museum het onveranderlijke dagelijks leven centraal of het veranderlijke dagelijks leven? Dit museum heeft de keuze gemaakt om de dynamiek van het dagelijks leven te laten zien. En dan verandert er dus nogal wat.’

Gijsbers heeft het ook niet meer over volkscultuur wanneer het over het Openluchtmuseum gaat: ‘Bij iedere discussie kom je eerst uit bij de begripsdefinitie: wat is nou volkscultuur? Daar zijn verschillende ideeën over. Ik weet dat bijvoorbeeld de overheid een iets andere uitleg hanteert dan het Meertens Instituut. Wij hebben besloten om de definitie van het Meertens Instituut aan te houden: “Volkscultuur verwijst naar het geheel van

cultuuruitingen voor specifieke groepen, steeds onder verwijzing naar traditie, verleden en nationale, regionale of lokale identiteit”. Daarmee geeft het Meertens Instituut aan dat volkscultuur een dynamisch fenomeen is. Meertens heeft zo afstand genomen van de oude definities die de volkscultuur benoemden als iets dat exemplarisch is voor een bepaalde groep en een bepaalde tijd. Immers: het was nooit duidelijk waar en wanneer zich dat precies afspeelde. Daardoor kreeg je heel brede definities, terwijl volkscultuur juist ook om heel kleine uitingen kan gaan.’

Frau Antje bijvoorbeeld: het beeld dat de Duitsers van Nederlanders hebben staat bizar ver van de werkelijkheid, vertelt Gijsbers. ‘Er zijn specifieke gemeenschappen die door allerlei ontwikkelingen, zoals reclame of marketing, opeens een nationale geldigheid kregen. Hoeveel mensen hebben vroeger nou werkelijk rondgelopen in kledij die opeens als typisch Nederlands werd ervaren? Daar zit het grote gevaar in. Daar zit ook het probleem van het politieke gebruik van de term.’

Verdampende beschaving

Gijsbers vertelt bevlogen verder: ‘Deze plek is onlosmakelijk verbonden met het ideaal van de stichters van dit museum. In een tijdperk waarin veel verdampte, probeerde men een verdampende beschaving te redden, die men waardevol vond omdat die door de eeuwen heen tamelijk stabiel was gebleven. Dat deed men door de objecten van die beschaving te conserveren: gebouwen, inventaris.’

Die nostalgie had ook een politieke bijklank, vertelt hij: ‘Wat bewaar je, waarom bewaar je dat en welk beeld schep je ermee? Ik heb altijd gezegd: wat doe je als blijkt dat in zo’n te conserveren boerderij een boer woonde die Grieks en Latijn las? Dat voldoet niet aan het beeld van de volkscultuur; mag dat dan ook mee?’

De vraag wat dan volkscultuur was, werd helemaal actueel in de Tweede Wereldoorlog:

‘Vanaf 1941 ging de rijksoverheid, die dan inmiddels is genazificeerd, zich ermee bemoeien. Daarmee kreeg het park een heel andere ambitie. De nazi’s hadden er belang bij om door middel van volkstradities en volkskunst aan te tonen dat er tussen Germanen, Friezen, Saksen en Franken een gemeenschappelijke traditie is die over landsgrenzen heen gaat. Het plan was om het park niet langer per provincie, maar per “bloedgroep” in te delen. Die episode is nog niet uitvoerig uitgediept en het zou heel interessant zijn om daar eens goed onderzoek naar te doen. Want zulke argumenten spelen steeds opnieuw een rol in de debatten over volkscultuur: “Een echte Nederlander moet kunnen koekhappen”. Volkscultuur wordt dan een instrument om dingen te bereiken. Daar wil ik me niet mee bezighouden. Maar moet ik me dan beperken tot het strikte documenteren? Nee. Daarom gebruiken we in het museum ook nauwelijks nog het woord “volkscultuur”. Wij spreken liever van “de cultuur van het dagelijks leven”. Het Nederlands Openluchtmuseum is zo de plaats waar de cultuur van het dagelijks leven van de verschillende gemeenschappen over een langere periode wordt getoond. Daarmee geven we ook een doorkijk naar de grotere geschiedenis.’

Wat neem je mee?

Vraag is dan wel: wat neem je mee, en wat niet? Je kunt immers niet alles wat in het dagelijks leven gebeurt in het museum opslaan. Dat snapt Gijsbers ook: ‘In de literatuur zegt men dan: de cultuur van het dagelijks leven is de cultuur die wijd verspreid is. Als een liefhebber thuis ergens een sculptuur heeft staan van Niki de Saint Phalle of Zadkine, is dat voor velen tamelijk ongewoon. Dat is het dilemma: wat voor de een de cultuur van het dagelijks leven is, is dat niet voor een ander. Welk dagelijks leven nemen we dus? Ons museum hanteert de uitleg van de cultuur van het dagelijks leven

als iets wat gangbaar is, maar heeft ook oog voor mutaties en ontwikkeling en oog voor overnames van symbolen of iconen.'

Dat het museum iedere dag opnieuw gedwongen is om de eigen definities tegen het licht te houden, vloeit daar als vanzelfsprekend uit voort. 'Het museum onderzoekt stap voor stap de grenzen van wat dat is: de cultuur van het dagelijks leven. We hebben hier bijvoorbeeld "de boerderij van Hoogmade" staan. Dat was de boerderij van Cees van Leeuwen, die in het eerste kabinet met de LPF staatssecretaris van Cultuur was. Hij woonde in een prachtige boerderij die moest wijken voor de hogesnelheidslijn. Een 17de-eeuws rijksmonument, maar de trein ging er dwars doorheen. Toen heeft minister Netelenbos gezegd: "Dat gebouw gaan we herplaatsen in het Openluchtmuseum." Alleen zat het museum daar niet op te wachten. Het had al zoveel boerderijen. Maar toen zag men dat het ging om de boerderij zoals die in de jaren zeventig en tachtig door de bewoners was verbouwd. Met die bril op werd het anders: zo'n verbouwde woonboerderij staat voor een welvaartsstroom, een bepaald milieu, voor bepaalde urbanistische tendensen en de trek naar het platteland. Die boerderij is hier dus herbouwd, maar als je binnenloopt, stap je de jaren

zeventig en tachtig binnen. Daarbij is de vraag of iets volkscultuur is of eigenlijk nationale geschiedenis niet meer te beantwoorden.'

Gijsbers vervolgt: 'We vertalen dus grote maatschappelijke thema's naar de cultuur van het dagelijks leven. Is dat strikt volkscultuur? Als je het aan een Nederlander vraagt, zal hij het hebben over vendelzwaaien. Daar doet dit museum dus ook iets mee. De Nationale Draaiorgeldag vindt hier plaats,

Je kunt immers niet alles wat in het dagelijks leven gebeurt in het museum opslaan

bijvoorbeeld. Of dit museum dan ogenblikkelijk Rob van Zuidam, een modern componist, opdracht geeft om vijf stukken voor draaiorgel te schrijven? Dat zou best kunnen, moeten we misschien ook eens doen, maar dat doen we nu in ieder geval niet.'

Wat ze dan wel doen? 'We hebben nu een project opgezet samen met de modeafdeling van ArteEZ over breien. Daarin worden oude breitradities onderzocht: oudere vrouwen onderwijzen hun technieken aan modestudenten. Daar is dan vervolgens debat over. Is volkscultuur zichtbaar maken dan alleen nog maar mogelijk als je dat verbindt met beeldende kunst, of kan het ook anders? Dit museum kiest niet, maar verkent.'

Met zijn tijd mee

En dan kom je altijd de politieke en sociale actualiteit tegen, zoals blijkt. 'Ons museum vertelt nu al enkele jaren over migratie. Dat is iets wat een enorme impact heeft gehad op ons dagelijks leven. Ik denk dat het politiek

Wijbrand Schaap

is kunstjournalist

riskant is om dat te ontkennen. Je moet dat dus laten zien, maar je wordt ook politiek beladen als je zo'n verhaal als bewijs gebruikt dat het zo ontzettend fijn is om migratie te hebben. De PVV is ook een onderdeel van de volkscultuur, en heeft zeker effecten op het dagelijks leven. Bij de uitwerking van dit thema hebben we daarom een man uit de Rotterdamse Afrikaanderbuurt geportretteerd. Hij kon uit eigen ervaring vertellen hoe de wijk is verkleurd, en wat daar het effect van was. Is dat dan volkscultuur? Dat gaat eigenlijk al verder. We zijn een museum dat historische thema's oppakt, maar dan wel aan de hand van mensen en hun dagelijkse bekommernissen.'

En daarom verandert het museum en gaat het met zijn tijd mee. De stad komt het bos in: er verschijnen binnenkort twee panden uit de Amsterdamse Jordaan, met bijbehorende verkrotte achterhuizen, en een heus Turkenspension. In de Zaanse Schans is sinds 2010 een nagebouwd Chinees restaurant uit 1962 gevestigd. Het veranderende Nederland dringt ook binnen in het nostalgieparadijs. 'We werken hier aan het zo vanzelfsprekend mogelijk introduceren van de thematiek. Doe je dat niet, voeg je die veranderende beelden niet toe aan het museum, dan ben je over een jaar of vijf al het museum van het gecorrigeerde Nederland. Uit de bezoekersrespons blijkt dat 75 procent van onze bezoekers deze visie onderschrijft; 15 procent wil liever dat we ons beperken tot wat met onze gebouwen te maken heeft. Daar komt ook weer een probleem naar voren: welk verhaal vertel je dan? Dat het zo ongelooflijk fijn is om boer te zijn in 1920, of vertel je dat het best een serieuze aangelegenheid was? En vertel je het verhaal vanuit de boer, of vanuit het meisje dat in het varkenskot woonde? Zo bestaan er zeven, acht, negen werkelijkheden naast elkaar.'